

Т.А. МИЩЕНКО, Н.В. СТАДНИК. СТУДЕНТОЦЕНТРИЧНОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ВЕКТОР РАЗВИТИЯ ГУМАНИТАРНОЙ ПАРАДИГМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье акцентировано внимание на потребностях изменения традиционной парадигмы обучения для студентов «цифрового поколения». Раскрыты теоретические основы студентоцентричного обучения (СЦО) в отечественном и европейском образовательном пространстве. Указаны цели, задачи, инструменты для оценки прогресса внедрения студентоцентричной модели образования в Украине и стандарты, рекомендации СЦО по обеспечению качества в ЕПВО.

Ключевые слова: компетентностный подход; студентоцентричное обучение; проект Тюнинг; принципы организации СЦО; стандарты и рекомендации СЦО; цели, задачи, инструменты внедрения модели СЦО.

T.O. MISHCHENKO, N.V. STADNIK. STUDENTCENTRIC LEARNING AS A VECTOR OF DEVELOPMENT OF HUMANITARIAN EDUCATION PARADIGMA

In the article the attention is focused on the traditional paradigm changes needs for teaching students of the «digital generation». Theoretical basis of studentcentric learning (SCL) in national and European educational space are described. Objectives, tasks, tools for measure progress of introduction the studentcentric model of education in Ukraine are shown, the standards and recommendations of the SCL for quality assurance in the ESHE are introduced.

Key words: competence approach, studentcentric learning, Tuning project, principles of SCL, standards and guidelines of SCL, objectives, goals and tools of implementation SCL models.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. Т.В. Потапчук.
Одержано редакцією 10.05.2017 р.

УДК: 378.147 - 057.87

Л.П. ПЕТРУК

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються теоретико-методичні основи організації самостійної роботи студентів. Проаналізовано різні підходи щодо визначення ролі самостійної роботи студентів у навчально-пізнавальному процесі у вищому навчальному закладі. Розкрито особливості організації самостійної роботи на прикладі вивчення педагогічних дисциплін у вищій школі.

Ключові слова: самостійна робота, зміст та структура самостійної роботи, психолого-педагогічна готовність студентів до здійснення самостійної роботи, засоби, методи та форми самостійної роботи, форми контролю самостійної роботи.

Навчальний процес у вищій школі сьогодні спрямований на підготовку фахівця, який спроможний ініціативно, творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання та успішно застосовувати їх на практиці. Тому основним завданням вищої школи на сучасному етапі стає не лише репродуктивне відтворення готових знань, а й організація самостійної роботи студентів. У зв'язку з впровадженням кредитно-модульної системи навчання у ВНЗ значна частина навчального матеріалу вноситься на самостійне опрацювання студентами. Це зафіксовано у сучасних навчальних програмах МО і Н України для вищих навчальних закладів. Рекомендаційні норми – від 1/3 до 2/3 загального обсягу навчального часу – відводиться на самостійну роботу. Це є свідченням того, що самостійна робота є важливим резервом підвищення ефективності підготовки спеціалістів. Поряд з тим, психолого-педагогічні дослідження з цієї проблеми дозволяють зробити висновок про те, що понад 50% студентів не готові до здійснення самостійної роботи через відсутність необхідних навичок та умінь, належної мотивації, відсутності чітких методик щодо організації цієї роботи. У зв'язку з посиленням ролі самостійної роботи у навчально-пізнавальному процесі актуальною стає проблема раціональної організації самостійної роботи з урахуванням готовності до неї як студентів, так і викладачів.

Мета статті – проаналізувати теоретико-методичні основи організації самостійної роботи, акцентуючи увагу на формуванні у студентів відповідних умінь та навичок щодо здійснення самостійної роботи, а також розкрити особливості методики її організації на прикладі вивчення педагогічних дисциплін.

Проблемі організації самостійної роботи студентів у системі вищої освіти присвячені дослідження таких вчених: М.Г. Гарунова [1], В.І. Євдокимова [3], Г.С. Заскалетти [2], І.Ф. Прокопенка [4], І.А. Шайдур [5] та ін. Організацію самостійної роботи студентів на молодших курсах розглядали К.Д. Бабенко, О.Г. Мороз, В.С. Тесленко; проблемою управління самостійною роботою студентів в позаурочний час займалися Л.В. Клименко, В.П. Шпак; формування умінь студентів планувати свою пізнавальну діяльність в позааудиторний час досліджували А.А. Лощак, О.М. Козак, М.П. Красницький та ін.

Незважаючи на широкий та багатоплановий характер досліджень, присвячених організації самостійної роботи студентів, багато питань цієї складної проблеми залишаються поки що не з'ясованими. Так, у теорії й практиці мають місце значні розходження, пов'язані з трактуванням самого поняття «самостійна робота студентів», не розкриті достатньою мірою зв'язки й співвідношення між метою організації самостійної роботи студентів і способами її реалізації, не повністю вивчені теоретичні передумови організації самостійної роботи студентів, орієнтовані на їхні індивідуальні особливості та ін.

Аналіз літератури засвідчує, що провідними напрямками досліджень проблеми самостійної роботи студентів є: 1) планування й фізичні затрати часу на самостійну роботу; 2) впровадження організаційних форм і методів, які

активізують самостійну роботу; 3) поєднання та взаємозв'язок різних її форм: фронтальної, групової та індивідуальної; 4) надання студентам педагогічно доцільної консультативної допомоги з боку викладача та ін.

Незважаючи на певні розбіжності, вчені єдині в поглядах щодо того, що самостійна робота студентів базується на педагогічних і психологічних закономірностях, детермінується змістом, методами, індивідуальними типологічними особливостями студентів. Саме такий підхід уможливорює комплексний вплив на процес засвоєння кожним студентом наукових понять, способів дій та формування певних особистісних характеристик.

У своєму дослідженні ми зупинимося, зокрема, на аналізі змісту, структури, методів і форм організації самостійної роботи у вищому навчальному закладі на прикладі вивчення педагогічних дисциплін.

З'ясуємо сутність поняття «самостійна робота». В дослідженнях вчених розглядаються два підходи щодо з'ясування його суті. Самостійна робота нерідко тлумачиться як вид навчального заняття поряд з лекцією, семінаром чи практичним заняттям. Суттєвими її ознаками є: обов'язковість виконання у відведений за розкладом ВНЗ день і час; робота без безпосередньої участі викладача, але за обов'язковістю його контролю. За іншими твердженнями самостійна робота охоплює всю інтелектуально-пізнавальну діяльність студента, яку він здійснює не лише позааудиторно, а й на лекціях, семінарах, індивідуальних співбесідах, заліках, іспитах, під час захисту курсових та дипломних робіт тощо. Тобто, згідно з таким баченням, самостійна робота охоплює всі види й форми навчального процесу. Отже, попри різні підходи щодо змістового наповнення цього поняття, самостійна робота є активною розумовою діяльністю студента, пов'язана з виконанням певних видів навчальних завдань. Завдання, які доводиться вирішувати студенту, стосуються таких видів навчально-пізнавальної діяльності, як засвоєння матеріалу теми, яка розглядається на лекції (робота з конспектом, рекомендованою літературою); конспектування фундаментальних робіт відповідно до програми навчальної дисципліни; розв'язання завдань; проведення дослідів; підготовка рефератів; фіксованих виступів (доповідей) на семінарському занятті; написання контрольних робіт; підготовка курсових та дипломних робіт. Усі ці види навчальної діяльності є самостійною роботою, оскільки студенти здійснюють їх певною мірою індивідуально, в позааудиторний час і без безпосередньої участі викладача.

Самостійна робота – один із обов'язкових видів навчально-пізнавальної діяльності студентів і виконує такі функції: навчальну, пізнавальну й корегуючу. Вона охоплює три етапи: 1) підготовка студента до виконання завдання (теоретична, психологічна, організаційно-методична, матеріально-технічна); 2) безпосереднє виконання навчального завдання; 3) аналіз виконаного завдання.

Кожен з перерахованих етапів є важливим у виконанні студентами самостійної роботи. До прикладу: теоретична готовність передбачає застосування студентом попередньо здобутих знань; психологічна – наявність у нього мотивів для виконання того чи іншого завдання; практична – здатність оптимально планувати самостійну роботу, використовуючи матеріали лекцій, підручників, посібників, довідників; організаційно-методична та матеріально-технічна готовність передбачає забезпечення студента літературою, методичними рекомендаціями, наочними посібниками, інформаційно-комп'ютерною базою. На етапі безпосереднього виконання завдання для студента важливим є мобілізація таких механізмів пізнання як відчуття, сприйняття, увага, пам'ять, мислення, а також таких особистісних якостей як цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність. Завершальний етап виконання самостійного завдання полягає в аналізі й оцінці (самооцінці) самим студентом якості затрачених зусиль і часу на виконання поставленого завдання.

Технологія виконання самостійної роботи студентом багато в чому залежить і від того, наскільки він володіє методикою опрацювання наукових джерел, уміннями конспектувати, складати тези та виписки, готувати реферати, що надалі стане основою для написання курсових кваліфікаційних та дипломних робіт. Вид самостійної роботи (план, тези, виписки, конспект чи реферат) та форму звіту визначає викладач.

Як бачимо, самостійна робота пов'язана з активною розумовою діяльністю студента під час виконання поставленого завдання, оскільки при вивченні кожного предмета важливо засвоїти не тільки навчальний матеріал, а й оволодіти культурою розумової праці, досвідом творчої діяльності. Дослідники виокремили уміння, які необхідно сформувати у студентів для опанування науковими знаннями. Серед них: читання з різною метою (засвоєння важливих деталей, відповідь на запитання, розвиток словникового запасу, надання критичної оцінки); робота з першоджерелами; пошук необхідної інформації; користування довідником; конспектування; складання картотеки й користування нею; виокремлення головного в процесі слухання, а також уміння формулювати свої думки коротко й стисло; логічно мислити; систематизувати й класифікувати явища, події; аналізувати, робити висновки; самостійно ставити завдання тощо.

Організація самостійної роботи передбачає дотримання певних вимог: 1) розвиток мотиваційної установки студентів, кінцевою метою якої є готовність до активної діяльності у навчально-пізнавальному процесі, тобто, вироблення у них об'єктивної потреби в постійному розумовому розвитку; 2) поступове нарощування складності завдань і доведення їх до потрібного рівня. Дотримання цих вимог робить самостійну роботу більш ефективною, викликає інтерес у тих, хто навчається, сприяє утвердженню стійкої мотивації до вивчення предмету.

В організації самостійної роботи ведучою є роль викладача, який виконує керівну, організаційну й контролюючу функції стосовно відбору змісту, методів, прийомів та форм проведення цієї роботи. Зміст самостійної роботи студентів над конкретною темою визначається робочою програмою, яку розробляє викладач, керуючись Положенням МО і Н України «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» (1993). Теми, які виносяться на самостійне опрацювання, підлягають також підсумковому контролю поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовується при проведенні навчальних занять.

Ядром самостійної роботи є визначення й чітке формулювання педагогом певного кола завдань, які обумовлюють цей процес. Зміст завдань визначає викладач, виходячи з тієї дидактичної мети, яку потрібно досягнути, а саме: пошук знань, їх осмислення й закріплення; формування й розвиток практичних навичок,

систематизація знань, перевірка тощо. Завдання можуть бути різного характеру: від репродуктивних – до творчих. Завдання стає творчим за умови, якщо «...воно має зв'язок з раніше засвоєними поняттями та уявленнями і з тими, які підлягають засвоєнню у певній навчальній ситуації, містять пізнавальні труднощі і видимі межі відомого та невідомого, викликає незадоволеність тим запасом знань і умінь, які є» – стверджує І.Ф. Прокопенко [7, 56]. Виконання студентом розроблених викладачем творчих завдань наближає його до вирішення проблем реальної педагогічної дійсності, розвиває творчі здібності, формує здатність приймати самостійні рішення.

Розробляючи зміст та методику організації самостійної роботи студентів на прикладі педагогічних дисциплін, ми виходили з основної мети їх вивчення у вищій школі: формування у студентів педагогічного мислення, оволодіння базовими педагогічними поняттями, генезисом їх розвитку і також технологією прийняття самостійних рішень. У робочих програмах з педагогіки є зазначений обсяг самостійної роботи та терміну її виконання. Основними формами її організації є: читання підручника, нормативних джерел, робота зі словником, довідником та конспектування, підготовка рефератів, доповідей, розв'язання ситуативних педагогічних задач, написання міні-навчальних проєктів тощо. При визначенні завдань для самостійної роботи студентів можливе використання двох способів: перший – пред'явити завдання однакової складності, надаючи різні види допомоги студентами; другий – надавати завдання різного рівня складності на основі врахування індивідуальних особливостей тих, хто навчається.

Самостійна робота з педагогіки поділяється також на аудиторну й позааудиторну й складається з двох етапів, кожен з яких реалізує свої завдання. Перший етап має репродуктивний характер і спрямований на формування умінь та навичок студентів під безпосереднім керівництвом викладача в аудиторії. Формами контролю на цьому етапі можуть бути: письмова контрольна робота, реферат, розв'язання тестового завдання та ін. Наступний етап самостійної роботи набирає проблемного характеру, оскільки саме тут відбувається формування умінь та навичок студента як у співробітництві, так і самостійно. Формами навчання на цьому етапі можуть бути: вирішення педагогічних задач, виступи студентів із доповідями та повідомленнями та ін. Формами контролю є: перевірка творчого завдання, написання творчого завдання чи навчального проєкту та ін. Доцільно використовувати різні форми контролю й самоконтролю знань студентів, розробивши критерії оцінювання.

Отже, контроль за результатами самостійної роботи студентів – це невід'ємна складова частина навчального процесу, що має на меті забезпечити зворотній зв'язок «студент-викладач» і виявити на основі цього правильність її організації, допомогти методично правильно з мінімальними затратами часу самостійно засвоїти теоретичний матеріал і здобути навички розв'язання певного рівня завдань з навчальних дисциплін.

Особливості організації самостійної роботи з педагогічних дисциплін зумовлені поєднанням двох чинників: об'єктивного й суб'єктивного. Перший вимагає засвоєння студентами великої кількості педагогічної інформації, що має тенденцію до зміни; другий (суб'єктивний) пов'язаний з чіткою організацією самостійної роботи як в аудиторії, так і в позааудиторний час з використанням різноманітних форм і методів навчання та постійним контактом викладача зі студентами.

Аналіз методик з організації самостійної роботи на прикладі вивчення педагогічних дисциплін показав, що ефективність її зростає при дотриманні таких умов: введення в навчальний процес завдань, що моделюють майбутню професію та завдань підвищеної складності; своєчасний контроль з боку викладача, поступове формування в студентів потреби та навичок самоконтролю; урізноманітнення форм та методів самостійної роботи. Отже, самостійна робота студентів – це планова, організована й методично спрямована пізнавальна діяльність, що здійснюється під керівництвом і контролем викладача, за рахунок скорочення обов'язкових аудиторних занять. Самостійна робота сприяє формуванню в студентів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалісту, формує у них стійку потребу в самоосвіті, сприяє розвитку працелюбства, організованості й ініціативи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарунов М.Г. Дидактичні основи організації самостійної роботи студентів на практичних заняттях. / М.Г. Гарунов. – М.: МВСОСР, 1991. – 16 с.
2. Заскалета Г.С. Організації самостійної діяльності студентів сільськогосподарського інституту: автореф. канд. дис. / Г.С. Заскалета. – К., 2000. – 19 с.
3. Самостійна робота студентів: навч. посіб. / за заг. ред. В.І. Євдокимова; ХДПУ ім. Г. Сковороди. – Х.: Основи, 2004. – 140 с.
4. Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології: навч. посіб. / за заг. ред. І.Ф. Прокопенко. – Х.: Колегіум, 2006. – 224 с.
5. Шайдур І.А. Самостійна робота студентів педагогічних університетів на основі індивідуального орієнтованого підходу: автореф. дис. канд. пед. наук / І.А. Шайдур. – К., 2003. – 22 с.

REFERENCES

1. Harunov M.H. Dydaktychni osnovy orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv na praktychnykh zaniattiakh. / M.H. Harunov. – M.: MVSOSR, 1991. – 16 s.
2. Zaskalieta H.S. Orhanizatsii samostiinoi diialnosti studentiv silsko-hospodarskoho instytutu: avtoref. kand. dys. / H.S. Zaskalieta. – K., 2000. – 19 s.
3. Samostiina robota studentiv: navchalnyi posib. / za zah. red. V.I. Yevdokymova; KhDPU im. H. Skovorody. – Kh.: Osnovy, 2004. – 140 s.
4. Prokopenko I.F. Pedagogichni tekhnologii: navchalnyi posib. / za zah. red. I.F. Prokopenko. – Kh.: Kolehium, 2006. – 224 s.
5. Shaidur I.A. Samostiina robota studentiv pedagogichnykh universytetiv na osnovi indyvidualnoho oriientovanoho pidkhodu: avtoref. dys. kand. ped. nauk. / I.A. Shaidur. – K., 2003. – 22 s.

Л.П. ПЕТРУК. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье рассматриваются теоретико-методические основы организации самостоятельной работы студентов высшей школы. Проанализированы различные подходы к определению роли самостоятельной работы в учебно-познавательном процессе. Раскрыты особенности организации самостоятельной работы на примере изучения педагогических дисциплин

Ключевые слова: самостоятельная работа, содержание и структура самостоятельной работы, психолого-педагогическая готовность студентов к осуществлению самостоятельной работы, средства, методы и формы самостоятельной работы, формы контроля самостоятельной работы.

L.P. PETRUK. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FRAMEWORK OF ORGANIZATION OF THE INDIVIDUAL WORK OF THE STUDENTS UNDER THE CONDITIONS OF THE REFORMING OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

The article examines theoretical and methodological framework of organization of the individual work of the higher school students. Different approaches to the determination of the individual work in teaching and learning process were analyzed. Peculiarities of individual work organization on example of studying the pedagogical disciplines are revealed. The results of the research make it possible to claim that the aim of performing the individual work is to help students to assimilate theoretical material methodologically correct and with minimum time expenses, so as to acquire skills of solving certain level tasks of academic disciplines. In general, the individual work helps in forming the intellectual qualities of students, vital to the future specialist. It forms a stable need in self-education and facilitates the development of diligence, self-discipline and initiative of the creative personality.

Key words: individual work, contents and structure of individual work, psychologically-pedagogic readiness of students to perform the individual work, means, methods and forms of individual work, forms of the individual work monitoring.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. О.В. Безкорвайна.

Одержано редакцією 18.05.2017 р.

УДК: 371.134:373.3:504

І.О. СЯСЬКА

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано стан реалізації стратегії освіти для сталого розвитку в Україні. Розглянуто досвід зарубіжних країн щодо втілення ідей сталого розвитку у навчальному процесі вищої школи. Обґрунтовано необхідність насичення освітньо-професійних програм підготовки майбутніх учителів екологічним змістом, адаптованим до відповідної предметної області. Запропоновано механізми побудови змісту екологічної освіти на засадах сталого розвитку у вищих педагогічних навчальних закладах.

Ключові слова: сталий розвиток, екологічна освіта, вищий педагогічний навчальний заклад, екологізація навчального процесу, екологічний світогляд.

На Міжнародних конференціях і Всесвітніх екологічних форумах, присвячених проблемам подолання екологічної кризи й визначенню основних векторів безпечного розвитку суспільства (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.; Йоганнесбург, 2002 р.; Вільнюс, 2005 р.; Київ «Довкілля для природи», 2003 р.; Ріо-де-Жанейро, 2012 р.), обґрунтовано концептуальні основи виходу нашої цивілізації на рівень сталого розвитку і, відповідно, запропоновано внести певні зміни у зміст вищої професійної освіти заради підвищення рівня екологічної компетенції майбутніх фахівців та їх готовності до ефективної професійної, у тому числі й управлінської діяльності. У прийнятих резолюціях наголошується, що основною причиною деструктивних взаємовідносин природи й суспільства є низький рівень екологічної культури й екологічного світогляду спеціалістів, які, як наслідок, не здатні успішно розв'язувати нагальні екологічні проблеми свого регіону та країни в цілому на засадах збалансованого природокористування.

Таким чином, екологічна освіта має важливе значення у побудові змісту системи вищої освіти для забезпечення сталого розвитку суспільства. Цивілізація ХХІ століття змушена переорієнтуватися на новий спосіб життя, формування екоцентричного екологічного світогляду, який спирається екологічні ціннісні орієнтації у ставленні до довкілля. Питання домінування еколого-етичних цінностей над матеріальними потребами, стало безумовним питанням виживання людства. Тому екологізація освіти на сьогодні є пріоритетним механізмом соціально-економічного прогресу та сталого розвитку будь-якої держави.

Світогляд – це «...форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття і діяльності, визначає і сприймає своє місце і призначення в ньому» [8, 575]. І якщо стратегічним завданням екологічної освіти у вищих навчальних закладах є формування екоцентричного екологічного світогляду студентів, то тактичним – формування системи екологічних знань і духовних потреб особистості, яка самовдосконалюється, самореалізується, прагне і сповідує високі ціннісно-екологічні та морально-етичні принципи поведінки і діяльності в оточуючому середовищі. Іншими словами мова йде про створення певного освітнього середовища у ВНЗ, що реалізує всі умови для становлення і розвитку екологічної самосвідомості майбутнього фахівця.

© І.О. Сяська, 2017